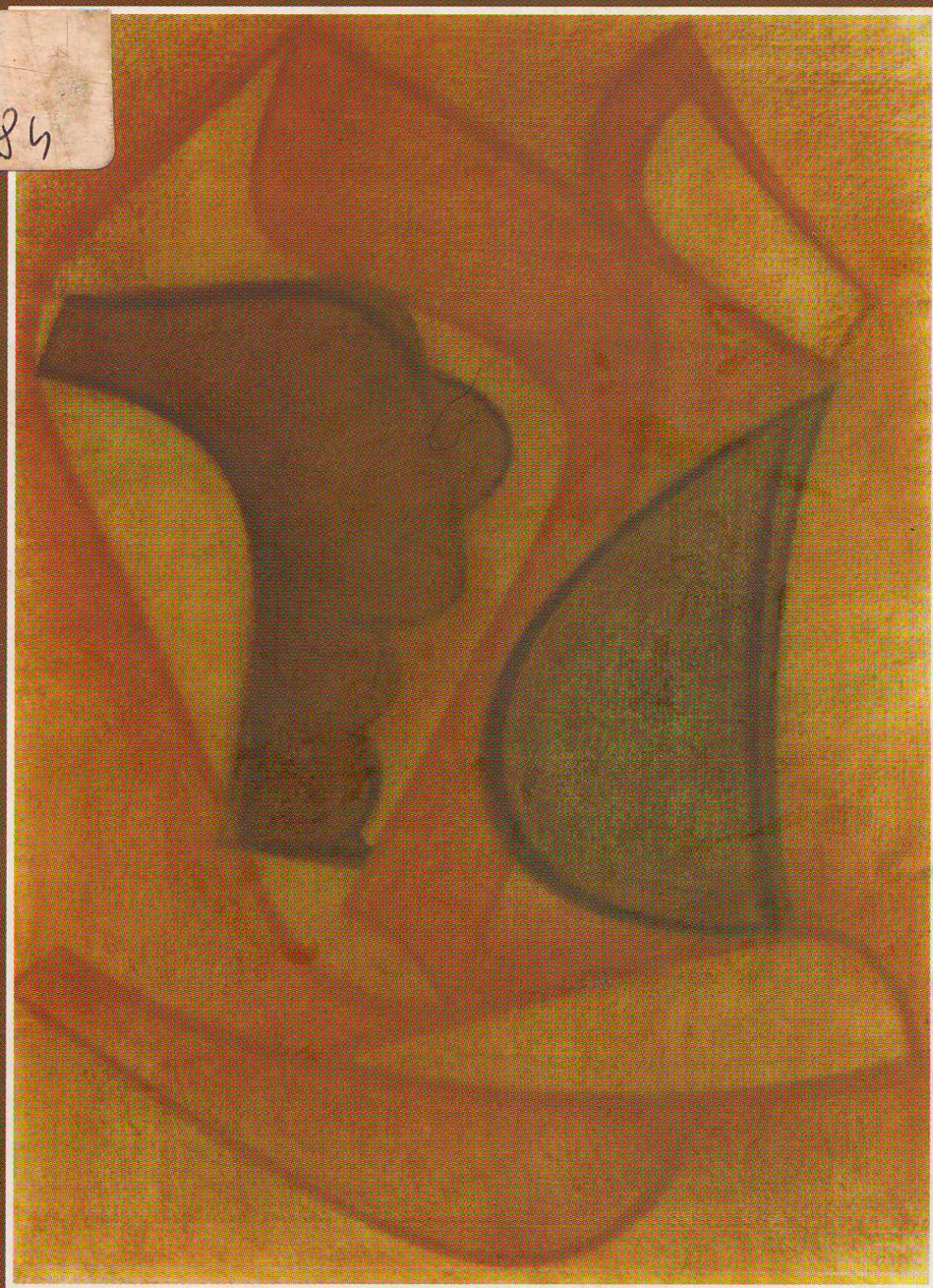

Szirtes Gábor

irodalmunk
forrásai

294
82 84

„A folyton mardosó titok”

Tanulmányok, esszék, kritikák

894

8284

SZIRTES GÁBOR

„A FOLYTON MÁRDOSÓ TITOK”

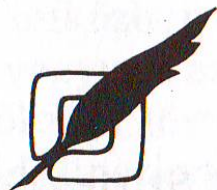
Tanulmányok, esszék, kritikák

BARRANYA MEGYEI
KÖNYVTÁR

0 008943 042675

304264

PANNÓNIA
KÖNYVEK

1790

A könyvben szereplő írók és költők látszólag véletlenszerűen kerültek egymás mellé, valójában azonban összeköti őket a hagyományos, a tartósnak bizonyuló értékek képviselése, az emberlét Németh László-i értelemben vett minősége, az Illyés Gyula hirdette nemzeti elkötelezettség, a pannon föld tradícióteremtő erejébe, hagyományainak kisugárzásába vetett hit. Az írásokban megjelenik – többek között – Pákolitz István és Csorba Győző, Fodor András és Takáts Gyula, Arató Károly és Galambosi László, Makay Ida és Tüskés Tibor, Kautzky Norbert és Veress Miklós, Rajnai László és Balla D. Károly. Egyaránt olvashatunk tehát már eltávozottakról és még köztünk élőkről, a határon inneniekről és túliakról, az elismerést már kivívottakról és az irodalmi tudatunkban – méltatlanul – szerényebb helyre szorultakról. A könyv második része könyvszakmai és -történeti írások gyűjteménye, a harmadikban pedig régióink sorsproblémáit és történelmi alternatíváit mérlegeli a szerző.

Szirtes Gábor (Pécs, 1946) szerkesztő, kritikus, a Pro Pannonia Kiadó igazgatója. Társadalomtudományi és irodalmi tanulmányai, kritikái és publicisztikái jelennek meg a hazai irodalmi, művészeti és tudományos lapokban, folyóiratokban. Ötödik önálló kötetét tartja kezében az Olvasó.

ISBN 9639079871

9 789639 079878

Töprengés egy verssoron

Vannak, akik szerint a vers (és a próza is) csak „áldott” állapotban születhet meg. Mások szerint elég egy felvillanó gondolat, a hétköznapiakban felsejlő emlékfoszlány, amely – hosszabb-rövidebb ideig tartó – gondos szellemi raktározás után verssorokká, majd verssé érlelődik az alkotóban. Weöres szerint „olyasféle az ember lelke, amikor írásba kezd, mint egy üres, alapozatlan festővászon: így válik aztán lehetségessé, hogy esetleg zord, sötét élmények ugyanúgy egy derűsen közömbös állapotban alakulnak verssé, mint a vidámabb dolgok. Érdekesmód – mondja Weöres – a lelkiállapottól szinte teljesen független, hogy a vers derűs lesz-e vagy borús, vidám lesz-e vagy szomorú. Annyira az anyag, a mondanivaló határozza meg, nem pedig a pillanatnyi lelkiállapot”. Hogyan születik a vers – melyről doktori disszertációját is írta Weöres 1939-ben –, nem tudom. Hitem szerint annyiféle a válaszlehetőség, ahányféle a költő maga. Hiszen előfordul, hogy a költő „agyában hiába leskelődik, nem ihleti meg se magán- se közérzet”, ahogyan Csorba Győző írta egyhelyütt pályája alkonyán, ám máskor az alkotói lélek belső „csöndjében igazgyöngyű vers terem” – olvashatjuk Pákolitz István *Megszenvedi* című versében. És hol van még ekkor az ezernyi féle, egymástól erőteljesen vagy csak árnyalatokban különböző átmenet? Íme az *első titok*, melyre olvasóként kereshetjük a választ.

Ám nem csupán ez tölthet el töprengéssel bennünket, hanem az is, hogy vajon mi vezette az író tollát, mit gondolt és érzett akkor, amikor a mű született, mit akart vele (ha volt egyáltalán ilyen „didaktikus” célja) mondani olvasójának, kifejezni a jelennek, üzeni a jövőnek. Egyáltalán: gondolt-e az olvasójára? Egy szóval: mit kódolt bele művébe? Talán ez a *másik titok*, amire olvasás közben – akár feltesszük magunknak a kérdést, akár nem – választ szeretnénk kapni, miközben korántsem biztos, hogy a műben foglaltakat képesek vagyunk az író, a költő szerint értelmezni. Czigány György örökzöld története jut eszembe, aki a márványtömör verseket író Pilinszkyt vallatta egy alkalommal. A költő egyik versét említve értelmezte is azt, mondván: tudod,

ahogyan ebben a versedben ezt megírtad, azt meg kifejezted... A költő ekkor megmerevedett egy pillanatra, majd megszólalt: szóval Te így gondolod? Szerinted ez is benne van a versemben? Igen – válaszolta Czigány. Ere a vers írásakor nem is gondoltam, de most, hogy mondd, úgy vélem, már ez is benne van.

Eddig a történet. Verssé a vers, prózává a próza, drámává a dráma az olvasó, a néző, a befogadó által (is) lesz, általa is formálódik, alakul, új és újabb értelmezési lehetőségek tárulnak fel ezáltal, újabb jelentéstartalmakkal bővül (vagy szegényedik). És itt egy újabb mardosó titok, az, hogy vajon olyan lesz-e a mű befogadó általi változata, mint amilyennek azt szerzője szeretné. Miközben persze többnyire az is ismeretlen, hogy vajon ő milyennek is szeretné látni és láttatni, megelégszik-e az egyszerű érzelmi, gondolati rezonanciával, vagy többet is elvár(na) olvasójától, például „rímes, furcsa játékainak” okát és eredőjét, verstani megoldásainak indokoltságát és szépségét.

Továbbá itt van még a kritikus is, a hivatásos titokkereső, aki nem kis bátorsággal értelmezi, magyarázza az olvasottakat, átszűrve saját személyiségén, szívének és agyának rostáján. De vajon neki sikerül-e – mardos tovább a titok – úgy értelmeznie, olyan tükörben értékelnie és érzékelnie a művet és a szerzőt, amilyenben az alkotó látta és láttatni szeretné önmagát?

És végezetül létezik még egy, az előbbieknél is *rejtélyesebb titok*, ami arról szól, hogy *odaát* mi van. Az alkotók nagy része – legalábbis a pálya delelőjén túl – szembetalálkozik ezzel a kérdéssel. Sokan – így Csorba Győző is – egy életen át keresték a válaszlehetőséget: a *G. P. után* című versben, azaz a hűséges és szeretett barát, Galsai Pongrác halálakor, 1988. áprilisában erről a következőképpen szólva:

„Mert most már biztosan tudod:
mire jutottunk – találj ki valamit
segíts – nyilván tisztulna itt
a folyton mardosó titok”

Nem kétséges, innen a cím. Lépünk hát együtt tovább, ezt a titkot kutatva, a közös felfedezés reményével és örömeivel.

„AZ EMBER ELMEGY, DE A MŰ MARAD”

Csorba Győző, a drámafordító

Egy új könyvsorozat nyitó kötetét veheti kezébe az olvasó. Az *Irodalmunk forrásai* elnevezéssel most útjára bocsátott sorozat valójában nem újkeletű, hiszen sokéves szerkesztői törekvésnek, kiadói gyakorlatnak a folytatása. A Pannónia Könyvek sorában megjelent számos korábbi munka is már a művelődés- és irodalomtörténet addig kevésbé vagy egyáltalán nem ismert vonatkozásaira irányította rá a figyelmet. Gondoljunk csak a *Babits és Pécs* című könyvre, a Tolnai Vilmos munkásságának adózó monográfiára (Bogoly József Ágoston: *Ars philologiae*) és reprint kiadványra (Tolnai Vilmos: *Bevezetés az irodalomtudományba*), a Fülep Lajos baranyai éveivel foglalkozó könyvekre (Tüskés Tibor: *Kedves professzor úr!; Fülep Lajos Baranyában*), a Dunántúl és a Minerva folyóiratok történetét bemutató kiadványokra (Huber Kálmánné: *A Minerva folyóirat története és repertóriuma; Szántó Tibor és a Dunántúl*), Karay Ilonka és Koczián Sándor hagyatékának közreadására, Lükő Gábor és Thienemann Tivadar csaknem teljesen feledésbe merült monográfiáinak (*Irodalomtörténeti alapgalmak; A magyar lélek formái*) ismételt megjelentetésére, vagy a közelmúltban elhunyt Arató Károly és Hallama Erzsébet hagyatékában maradt írásainak közreadására (*Hol a dalam?; Találkozás a delfinnel*).

Ez a lelet- és értékmentési szándék mozgatta az elmúlt évek olyan könyveinek megjelentetését is, mint Kodolányi János honfoglaláskori regénytrilógiája ezidáig kiadatlan kötetét (*Ojbarsz futása*) vagy Tüskés Tibornak a Csorba Győző költészete kiteljesedésével foglalkozó könyvét (*Az utolsó évszak*). Hisszük, hogy az említettekhez hasonlóan a most már sorozattá „szerveződött” kiadványok a továbbiakban is fontos információkkal, értékes adalékokkal, ismeretlen tényekkel és új összefüggésekkel szolgálhatnak olvasóiknak. Az irodalom és irodalomtörténet barátainak és tudós kutatóinak egyaránt.

A tervezett munkák egy részének szülőhelye Pécs, a déldunántúli régió, a pannon táj, amelynek sajátos légkörében a

magyar és az egyetemes kultúra jelentős alkotásai születtek az évszázadok során. Az e századi teljesítményekből elég, ha Várkonyi Nándor munkásságára, a Janus Pannonius Társaságra, a Sorsunk című folyóíratra, vagy a – közelmúltban eltávozott – Pákolitz István írásaira és Csorba Győző életművére utalunk. Úgy gondoljuk, hogy a század szellemi élete helyi történéseinek, folyamatainak gyakran mindmáig ismeretlen mozzanatai, a feltáratlan források és dokumentumok, a hagyatékban megmaradt alkotások, a sok titkot rejtő levelezések és naplók nyilvánosságra hozatala nem csupán helyi érdekesség, hanem a hazai művelődés- és irodalomtörténet gazdagítása is.

Akár szimbolikusnak is tekinthető, hogy az új sorozat első kötete Csorba Győző Kossuth-díjas költő és műfordító nyomtatásban ezideig meg nem jelent – bár bemutatásukkor visszhangot kiváltó – drámafordításait tartalmazza. Közülük Manzoni: *Carmagnola grófja* című darabja, melyből részletek hangzottak el 1973-ban a Kossuth Rádióban, nem szerepel a kötetben, miután a műből – a fennmaradt dokumentumok tanúsága szerint – csak mintegy 20–22 perc terjedelmű részlet került lefordításra, ám ennek hiteles, közlésre alkalmas változata nem áll rendelkezésre. Szerepel viszont Eschner: *Gergő király*-a, amelyet 1975-ben, valamint Hauptmann: *A patkányok* című drámája, amelyet 1981-ben bemutattak a Pécsi Nemzeti Színházban. Előbbiről a szűkszavú, ám elismerő korabeli kritika azt tartotta kiemelésre méltónak, hogy „Csorba Győző fordítása révén kapott a darab magyar színeket; Jörg királyból Gergő király lett, s nem csak a szavak, hanem a gondolatok is magyar ízt nyertek”. Utóbbi pécsi színpadi sikeréhez pedig – írta a kritikus – Csorba Győző „friss, lényegre törő fordítása” is nagymértékben hozzájárult, jelentős alkotói támogatást nyújtva a darabot színpadra állító – filmekből jól ismert – rendezőnek, Sándor Pálnak. A kötet harmadik darabja, Régnier: *Arisztotelész rablólétrájá*-nak magyar fordítása 1978-ban készült el a mester műhelyében, színre vitelére, azonban mindeze ideig nem került sor.

Úgy gondoljuk, hogy az eddig hozzá nem férhető drámafordítások mostani megjelenése nem csak egy szokványos irodalmi, irodalomtörténeti eseménynek tekinthető, hanem – szán-

dékaink szerint – Csorba Győző ars poeticája – egy Kiadó szerény eszközei és lehetőségei szerinti – folytatásának, szolgálátának is. „Hogy munkám megérdemli-e a későbbi életet, azt majd az utánunk jövők döntenek el. Az utókornál nincs protekció. Nekem csak az a dolgom, hogy a belőlem fakadó legtöbbet adjam...” – mondta egy 1968-ban adott interjújában. Igaz, drámafordításainak többsége csak ezután született meg, és még évtizedekig folytatódott – saját szavaival – szüntelen kalandozása „nyelvek, évszázadok és műfajok között”. Életének a talán legnagyobb erő kifejtését és teljesítményt jelentő munkájával, a *Faust* második részének fordításával összefonódó szakaszára úgy emlékezett, mint amely „alkotói örömök és kínok marandó kincseivel” jutalmazta meg. Talán nem tűnik erőszakoltnak, ha ezt a megállapítást, ezt az önvallomást időben kitágítva érvényesnek tekintjük a későbbi évtizedek fordítói munkásságára, a versek mellett a színpadi művekre is.

A drámafordítások mostani kiadását – terveink szerint – a Csorba Győző műfordításaival kapcsolatban született kritikákat, interjúkat, tanulmányokat tartalmazó kötet követi. Később pedig megvalósulhat a ritka gazdaságú és értékű levelezés közvétel is. Vároasa, Pécs – melyhez az örök hűség szálaival kötődött – további támogatásával egyszer, évek múltán teljessé válhat a hagyaték feldolgozása és közkinccsé tétele. Csakis ez lehet az utódok egyértelmű válasza és tisztán hangzó üzenete a költő harminc évvel ezelőtti meditatív önreflexiójára, arra, hogy vajon munkái megérdemlik-e a későbbi életet. Szándékaink szerint a hagyaték mostani és későbbi kötetei erre is visszhangoznak majd.

(1998)

A „folyton mardosó titok”

Csorba Győző hagyatékának verseiről

„A nagy világ-statisztikán / nem változik meg semmi sem / kilépéssel sem hiány / sem fölösleg nem lesz úgy hiszem” – írja az a költő, aki huszonhat önálló verses-, kilenc önálló fordításkötetet (közte a talán legjobb magyar Janus Pannonius fordításokat és a *Faust* második részének kiváló „átültetését”), száz-tíznél több antológiában versekkel történő megjelenést, több mint nyolcvanban pedig műfordításokkal való jelentkezést hagyott maga után hat esztendővel ezelőtt történt távoztakor. És egy az alkotói pálya jelentőségéhez méltó hagyatékot, melynek feldolgozása – számos, szintén jobb sorsot érdemlő alkotótól eltérően – néhány éve elkezdődött. Első kötetei már napvilágot is láttak. Így Csorba Győző Kossuth-díjas költő és műfordító utolsó éveinek verseire jellemző rezignált, gyakran kilátástalanságot tükröző hangulata, sajátos jövőkutatásának negatív kicsengése – szerencsére – napjainkra nem igazolódtak be.

Hiszen a hagyaték első köteteként megjelent a három színpadi művet bemutató *Drámafordítások*. benne: Eschner, Eugen: *Gergő király*, Hauptman, Gerhart: *A patkányok* és Regnier, Robert: *Arisztotelész rablólétrája* című darabjai, melyet a Csorba Győző, a fordító követett Tüskés Tibor szerkesztésében, míg 2000 karácsonyán a versbarátok kezében lehetett a hagyaték talán legbecsesebb részét jelentő *Hátrahagyott versek* is. „Hogy munkám megérdemli-e a későbbi életet, azt majd az utánunk jövők döntenek el. Az utókornál nincs protekció, Nekem csak az a dolgom, hogy a belőlem fakadó legtöbbet adjam....”, – mondta a költő egy 1968-ban készült interjújában. Az eddigi köteteket – az azóta ugyancsak nagy változásokat megélt – utókor válaszá-
nak is tekinthetjük. A mostohagyermekké vált költészettel néha kellemes dolgok is történnek... A költő meditatív önreflexiójára adott jelenkori feleletet akár a költői álmok megvalósulása-ként is felfoghatjuk, bizonyítékaként annak, hogy Csorba – ahogyan ezt mindig is szeretete volna – „eltörölhetetlen, örök jellé” tegye verseit és önmagát a világban.

„A múzsa eltűnhet, ha a mű megmarad. El is tűnik a tapasztalatok szerint. De ameddig ihletni képes, bűn elkergetni” – vallotta Csorba Győző, élete végéig féltve őrizve ezt a gyötrelmekkel teli, ám termékenyítő kapcsolatot, fél évszázados alkotói pályája ritka gazdagságú termésével ajándékozva meg olvasóit, örök városát, Pécsét, melyhez ugyan olykor közelebb érezte Rómát, mint Budapestet, ám amelyet soha, semmilyen csábításra elhagyni nem tudott, nem akart, mert jól tudta, hogy egyetemeset alkotni nem földrajzi hovatartozás, hanem tudás és tehetség dolga. A közvetlenül halálát követően megjelent kötetét, a *Csikorgót* olvasva szembetűnő, hogy a halál közelségével vívódó költő sajátos „jövőkutatót” is végez. Nem az elmúlással megbékülő ember kutatja benne egyre szűkülő lehetőségeit, inkább az alkotó mérlegeli verseinek későbbi sorsát. Másokét, így Kölcseyét, Adyét, Weöres Sándorét (az egykori jó barátét, a közös ifjúkori élményeket felidéző későbbi alkotótársét) és Illyés Gyuláét is vizsgálja, ám mindenekelőtt a sajátját teszi mérlegre. Teszi ezt olykor abbéli hitével, hogy a vers túléli mesterét, még ha csak egy lepkeszárnyon lebegve, vagy virágkehelyben rejtezkedve is, mint ahogyan ez történik Weöresnél. Esetenként vívódva gondolva minderre, bizonytalansággal telítetten, hogy egyszer majd megtérve halottaihoz, vajon az élőknél majd marad-e, akad-e továbbra is számára hely. Végezetül olykor mély rezignáltsággal és talán túlzó szigorral véve tudomásul a törvényszerűt (?), azt, hogy „itt minden megy tovább / s ahogy mondtam / talán húsz-harminc embernek fogok / hiányzani”. Legvégül pedig – a testi és lelki gyötrelmek kínzásainak hatása alatt – eljutva a teljes lemondásig is, megadással tartva föl két kezét.

A *Hátrahagyott versek* ennyiben folytatása a *Csikorgónak*, mindenekelőtt abban, ahogyan az elmúlással csaknem örökön vívódó és küzdő költő itt is megkísérli előzetes vallomásra bírni a jövőt, versei sorsát kutatva, alkotásai sorseseit mérlegelve: eközben sok mindent megérezve a később bekövetkező változásokból, a „bolond, cseppfolyóssá vált világból”, időnként még az „egyszer minden szemből kihullok” – indokolatlanul – tragikus életérzéséig, vagy verseinek temetéséig is eljutva. (*Kinek kell...*). Mély rezignáltságát, kegyetlen következte-

téseit – szerencsére – nem mindenben igazolta vissza a jövő, mert a „magány tágulásának” gyöttrő pillanataiban időnként egészen tragikus víziók vezették a tollát, ám halála után néhány esztendővel azért ő is ott lehet már a Digitális Irodalmi Akadémia (gondolt-e valaha is ilyen intézményre?) tagjai között. Ám ez mitsem változtat azon a tényen, hogy – okkal, ok nélkül –, némiképp leegyszerűsítő módon ugyan, de azért „besorolták” őt is az elmúlás és a halál-problematika egyik legjelentősebb hazai költőinek sorába.

Akik most új kötetének olvasásával beléphetünk a hat esztendeje eltávozott költő mindezidáig titkon őrzött műhelyének legrejtettebb zugaiba is, meggyőződhetünk arról, hogy a hagyatékban maradt, kötetben mindezidáig meg nem jelent, sőt, többségében publikálatlan „gyaluforgácsok” is téma- és motívumvilágukban gazdag és sokszínű költészetet takarnak. Benne szakadatlanul ott zakatol, dübörög a múlt, az egyetlen, melynek ismeretében bizton lehet építkezni a jelenben és meglátni valamit a jövőből is. Ahogyan *A tegnap sincs* című versében írja:

*Hol a múlt? Hát az emberben! az ember
s a múlt... múlt nélkül nincs ember
ezért nézek annyit hátrafelé
ezért nem nézek – mondják bár – előre
talpaim alá sziklakő kell
csak így mehetek bizton a jövőbe.*

Az irodalom barátainak is meglepetésekkel szolgáló tizenöt spirálfüzet kézzel írott lapjairól ezerkétszáz vers hagyományozódott az utódokra. Ezek legjavával, mintegy hatszázhatvan verssel ismerkedhetünk meg a Bertók László által válogatott és szerkesztett kötetben. Az egykori tanítvány, majd költőtárs – akit éppen Csorba Győző meggyőző szavai térítettek el a hatvanas évek közepén a Somogyba történő visszamenetel szándékától – méltán nevezi utószavában ezt a pályát 1962-től 1993-ig átölelő válogatást sajátos költői naplónak, hiszen benne nem csupán Csorba életének alakulása, alkotói közérzetének változásai rekonstruálhatóak, hanem családi örömei és bajai, a változó világról alkotott véleménye is határozott vonásokkal

körvonalazódik az olvasó számára. A gyermekek és az unokák varázsos világáról olvashatunk, mint a családi líra remekeiről, vagy megismerhetjük a háttérbe szorítottság, a meg nem értés, az elismerés-hiány gyötrő érzéseivel küzdő költőt is, mely főleg a hatvanas évek verseiben érhető tetten. A világgal perlekedő, a rend hiányától szenvedő alkotó is megjelenik a kötetben, aki a kizökkenett időről ír verset, arról, hogy világunkban semmi sincs a helyén: „Nincs még helyén a szék / s pénz tisztesség se még / a sínen a vonat / nem mindig jól halad / s ha lett is némi rend / az sem mindent jelent...” – mondja 1979-ben, a *Nincs még helyén* című versében, azt is mintegy „igazolva”, hogy a társadalmi problémák, a közéleti témák sem álltak távol költői világától.

Végezetül persze azért az sem vitatható, hogy a *Hátrahagyott versek* alaphangját – az egykor éppen Helinand halálverseinek fordításával induló pálya meghatározó motívuma – adja meg: „az értem halál és élet viaskodtak” gondolata, az élet és a halál örök rejtélyének kutatása, akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nagy ontológiai kérdések. Hiszen már több évtizeddel – az 1995-ben bekövetkezett – halála előtt Csorba versbeszédének talán egyik leggyakoribb szava az elmúlás és a halál. Hangulatteremtő képessége is ezekben a verseiben a legerőteljesebb, mint ahogyan erre jellemző példa az 1971-ben írt ötsorosa, a *Rövidülő napok* is:

Kevesebbet kelljen szégyellnie
mind hamarabb bújik a föld sötétbe
Sár foszló levelek
az ember didereg
folyton fullasztóbb éj borul fölébe

Ez mintegy előfutára a rossz közérzet később felerősödő hangjának, azon verseknek, melyekben „sokféle csonkasága-it” panaszolja a költő, félelmeit reggeltől estéig, estétől reggelig, rezignált életérzéseinek kísértéseit. Mígnem a nyolcvanas évek elejére a *Nyújthatnék már*-ban csontváz kezek fonódnak össze, szem nélküli szem „néz” a világba. Az ugyanekkor született *Inkább hinném* a test ravatala és a lélek to-

vábbélése közt feszülő ellentétből – utóbbi továbbélésének lehetőségével – már némi szerény reményt és hitet is sejtetni enged. Am családai, hozzátartozói, baráti és alkotótársi veszteségei hatására nem ez utóbbi vonulat erősödik fel Csorba költészetében. A „már küszöbünkig ér a temető”, a „sok a halottam mostanában, bizalmasommá lett a temető” életérzése uralkodik el nála, mígnem a nyolcvanas évek végi *Kórterem*-ben személyes tapasztalatok által megszenvedetten írja meg a „távolodó tömeg” – krákogások és köhögések, vad riadások és ferde jajszavak-kísérte – világát. Egybefolynak a napok, egybemosódik az idő, e világban érvényét veszti a konvencionális törvényszerűségek. „Egy nap tíz nap harminchárom / nem mindegy már vén barátom?” – kérdezi a költő. A halál-mezsgyájén kóborlók képzelt dallamoktól és hamis reményektől kísért világát keveseknek sikerült nagyobb lírai erővel ábrázolnia, mint Csorbának. És már csak az egykoron „győztes test” leépülésének, legyőztetésének kegyetlen realitással történő leírása maradt hátra, a *Hátrahagyott versek* igazi nóvumaként a test és a lélek, a föld és az ég, a reáliák és a hit közt vívódó ember mély és őszinte önvallomása, a lényeg felismeréséhez is eljutó költő keserű, önmagát mintegy kívülről vizsgálni képes derűs bölcsessége:

ami megvan még belőlem:
/ nem enyém Hát kié?
Azé aki meghatározza sorsát
/ ezer gyakorlati
szempont szerint (esetleg mással
/ megbeszélve)
Így hát ha rámnéz valaki
/ s gondosan megfigyel
szám körül fölfedez egy könnyű
/ idegen mosolyt
(Csalogatsz be magadhoz...)

E „könnyű idegen mosollyal” talán a hagyatékban maradt versek lényegéhez értünk el, a felismeréshez, hogy a saját világ eltűnőben van (*Mennek, de mások*); a várakozáshoz, hogy

odaátról – az apától, az anyától, a nénéktől, a bátyáktól – érkezzék már valami csöppnyi jel; és a nagy történet okos bele nyugvással történő tudomásul vételéhez, annak konstatálásához, hogy „kitárulni készül / végső fizetésül / a menny vagy a pokol” (*Lehetnének ők is*).

Közben természetesen más hangok is felcsendülnek ezekben a keletkezéstörténeti szempontból is érdekes, a műhelytitkokba is bepillantást engedő versekben, olyanok is, melyek eddig kevésbé voltak ismertek, vagy kevésbé jutottak eszünkbe szerzőjük nevének hallatán. Új, de legalábbis a korábbiaknál erőteljesebben jelentkező árnyalatot jelentenek az ironikus, önironikus sorok, a vidám, a kötözködő-évődő hangvétele, hangulatú versek (mint a *Harcra nóta* vagy a *Serteperte Kelemen*), a nyelvi bravúroktól kísért játékosság, de talán még a lét nagy kérdéseit időnként némi optimista kicsengéssel vizsgáló sorok is. A több mint három évtizedet átfogó anyag tematikus és hangulati gazdagságát mutatja, hogy annak íve a meghosszabbodó, fullasztó élek világától, a halálfélelem kínzó gyötrelmeitől a „töményen élni kell” valósággal hedonista vallomásának felvillanásáig terjed (*Pedig nem vonz...*).

Megszólal a könyvben a szülővárosához mindvégig hűséges alkotó, az igazi lokálpatrióta is; és erőteljes vonásokkal rajzolódnak ki a meghitt hangulatok, a nyugalom és a játékosság, a bizonytalanságok és a bizonyosságok, a beteljesülések és a hiú reménykedések világának főszereplői: a „békesség fészkeit” megteremteni képes nők, a lányok és asszonyok menedéket nyújtó környezete. A hétköznapiak műzsái mellett megjelennek az egykori irodalmi minták és alkotótársak is: Arany és Kölcsey, Babits és Weöres, Ladányi és Hajnal, Garai és Vészi, Kálnoky és Jékely, Illyés és Bárdosi Németh, meg Hamvas Béla, Galsai Pongrác, Takáts Gyula, Victor Vasarely és Simon Béla, a két képzőművész. Egyszóval mindazok, „kikbe betűk hada volt még”, s kik helyett neki kell most már naponta verset írnia, azok, akik védelmet és menedéket jelenthettek az „idestova közeledem a halálhoz” – már 1965-ben! – jelentkező és végig kísértő, nyomasztó életérzésével szemben.

A *Hátrahagyott versek* sok ezer sorával sajátos szentélybe jutunk: a meghitt vallomások, a tiszta szavak, néha még a fel-

felsejlő intimitások világába is, ahol a hol elégedetlenkedő, hol megnyugvó, hol háborgó, hol elcsendesülő lélek vívódása és harmóniája egyszerre és egyidejűleg vesz körül bennünket. Meg a homályban és a bizonytalanságban is felsejlő remény, a létezés nagyrészt megválaszolatlan kérdéseire is közel kerülni tudó ember bölcs sztoicizmusa. A mindennek vállalására kész magatartás példaadó ereje. Végezetül az olvasó bizonyossága arról, hogy a költői szándék valósággá változott: bepréslődött egy kitörölhetetlen jel a világba. Talán ez a legtöbb, amire a költészet képes lehet.

(2000)

Tartalom

- 5 Töprengés egy verssoron
- 7 „AZ EMBER ELMEGY, DE A MŰ MARAD”
- 9 Fülep Lajos emlékezete
- 10 A tudós lelkész: Kákicsi Kiss Géza
- 12 *Kelet és Nyugat határán*
- 15 *Szabadulás?*
- 17 Egy Sarlós visszatért – Morvay Gyula
- 23 Takáts Gyula köszöntése
- 24 Csorba Győző, a drámafordító
- 27 A „folyton mardosó titok”. Csorba Győző hagyatékának verseiről
- 34 „Az ember elmegy, de a mű marad...” Pákolitz Istvánról
- 39 „A származásod proletár, az életviteled polgári, a karaktered arisztokrata...” Portrévázlat Rajnai Lászlóról
- 51 „Világom víg sötét világ...” Kautzky Norbert költészetéről
- 56 László Lajos három könyve
- 56 *Könyörgés a hontalanokért*
- 57 *Isten veletek, uránbányászok!*
- 59 *Dismas alászáll a poklokra*
- 62 „Kapu helyett leltem a rést...” Doby János költészete
- 68 A verejtékezve születő harmónia. Galambosi László új gyermekverskötete
- 73 „Szűkre húzott szemű kamasz...” Fodor András diákkori naplójáról
- 78 Egy költészet horizontja. Tüskés Tibor írásai Fodor Andrásról
- 82 „Útkereszten visszanézve...” Pék Pál költészetéről
- 89 „Mindent átadni a jelennek”. A hetven éves Tüskés Tibornak
- 98 Az ésszerű csoda. Borsos Miklós–Czigány György: *Ima*
- 100 „Imbolyogva hajlong a hit”. Makay Ida új köteteiről
- 104 A titok ajtajában. Bertók László: *Februári kés*

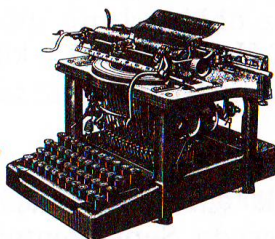
- 106 „Tollamról lecsúszik a szó...” Arató Károly költészetéről
 110 „A mindig újrakezdődő somogyiság” költője: Veress Miklós
 115 A szó utat tör magának... Az értékörző kritikus: Bakonyi István
 119 Versaromák
 121 A „kitaszított tartomány” költője. Balla D. Károly: *Árok-szélen*
 123 „Volt részem napfényben, sorsverésben...” Balla D. Károly negyedszázada
 129 A Csend utcai költő: Méhes Károly
 131 „AZ EMBERI AJÁNDÉK”
 133 A szerkesztő műhelytitkai
 147 Jégtörő Mátyás
 149 Végre egy könyv!
 151 Könyv-védelem. Tíz százalék
 153 Irodalom és mecénatúra. Fonyódi Helikon, 1992
 156 Frankfurt: a jelen és a jövő
 158 Könyv, piacgazdaság, becsület
 161 A könyv mindenkié?
 163 A cselédlány könyvei
 165 Könyvtolvajok
 167 Egy könyv centenáriuma. Száz éves a „szülőföldismere-
 ret” tankönyve
 170 Koldus vagy király? Magyarország Frankfurtban
 175 Janus Pannoniustól Csorba Győzőig. A Pannónia Köny-
 vek tizenöt évéről
 184 Irodalmi örökségünk és a jelen. „Az emberi ajándék”
 191 „EURÓPA KERESI ÖNMAGÁT”
 193 1848-ról – 1898-ban és 1998-ban. „Az új Magyarország
 alapjait ott rakták le...”
 204 Ács Gedeon, a naplóíró. Lábadi Károly: *Meg vagyok én
 búval rakva*

- 208 Az egyesült Európa gondolatának szellemi előfutára:
 Robert Schuman
 214 Lesz-e Közép-Európa? Hanák Péter új könyvéről
 220 Közép-európai napló
 220 1991. július, Pécs
 222 1993. december, Pécs
 225 1994. április, Farkaslaka, Csíkszereda, Korond, Brassó
 228 1994. május, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székely-
 udvarhely
 231 1994. július, Kolozsvár, Nagyenyed
 234 1994. szeptember, Lendva, Petesháza
 237 1994. október, Brassó
 239 1995. április, Pécs
 241 1995. szeptember, Szeged
 243 1997. január, Bukarest, Brassó

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

Az irodalmunk forrásai könyvsorozat megjelent kötetei

A pécsi Pro Pannonia Kiadó irodalmunk forrásai címmel olyan hagyatékban maradt alkotásokat, naplót levelezéseket, irodalmi műveket és interjúkat jelent meg, melyek mindezülig nem voltak hozzáférhetőek és mind az irodalom barátai, mind tudós kutatói körében érdeklődésre találhatnak.

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

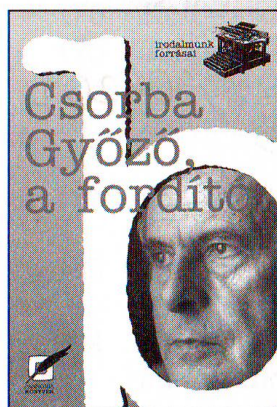
Csorba Győző: Drámafordítások

A Kossuth-díjas költő, Csorba Győző (Pécs, 1916–Pécs, 1995) nyomtatásban meg nem jelen három drámafordítása: Eschner, Eugen: Gergő király; Hauptmann, Gerhart: A patkányok; Régnier, Robert: Arisztotelész rablólétrája.

A/5 • kt • cf • 256 oldal • 990 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

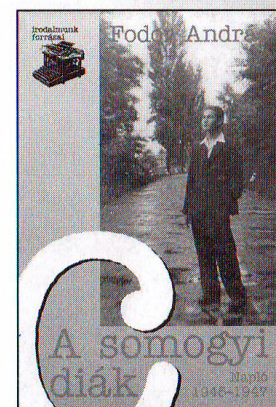

Csorba Győző, a fordító

Csorba Győző életműve mintegy harmincezer verssor magyarra fordítását foglalja magába, köztük Petrarca, Janus Pannonius, Goethe, Brecht, Puskin és Mezsirov műveit. Számos írásában foglalkozik a fordítás elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Megismerhetők vallomásai a műfordításról, valamint azok a kritikák, amelyek műfordítói tevékenységét elemzik és értékelik. A könyvből méltó módon rajzolódik ki műfordítói munkásságának hiteles és átfogó képe.

A/5 • kt • cf • 202 oldal • 990 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

Fodor András: A somogyi diák Napló 1945–1947

Az 1997-ben elhunyt költő, az egykori kaposvári gimnazista személyes hangú, ám hitelessége okán történelmi kútfőnek is tekinthető naplója megismerésével nem csupán vonzó személyiséggel, kamaszként is érett alkotónak mutakozó alakjával lehetünk gazdagabbak, hanem elvégezhetjük alkotói pályája, lírai életműve forrásvidékének feltérképezését is.

B/5 • kt • cf • 318 oldal • 1600 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

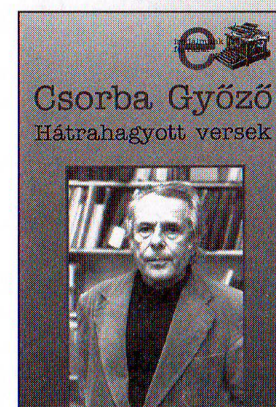
Albert Zsuzsa: Irodalmi legendák, legendás irodalom

„Az anekdotázás a magyar irodalom hagyományos műfaja. Mi akkor kezdtünk bele, amikor reménykedtünk abban, hogy jobbra fordul az életünk. Most éppen benne vagyunk a változásban, amely már nem remény, de kemény valóság. Talán azért sem kacagunk annyit, mint a legkeservesebb elnyomás alatt kacagtak azok, akiket a remény nem hagyott cserben.”

A/5 • kt • cf • 234 oldal • 1200 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

Csorba Győző: Hátrahagyott versek

„A funkcionális fogalmazás az eszményképem. Az a vers, amiben nincs fölösleges szó. Mind-egyik feladatot lát el. Ha tízes találat a cél, azt esetleg úgy is el lehet érni, hogy az ember három, négy számból rakja össze a tízet, tehát 3–4 szót használ hozzá. De úgy is, hogy azonnal a tízes körbe talál, s akkor csak egy szó kell hozzá. De olyan, amiben a kihagyott többi mégis benne van.”

A/5 • kt • cf • 464 oldal • 1690 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

Kakuszi B. Péter: Márai Sándor és Németország

A könyv Márai alkotói pályája mindezidáig feltáratlan területével és korszakával foglalkozik: az 1920-as évekbeli, németországi újságírói munkásságával. A gazdag Márai-irodalom csak érinti ezt a témát, míg e könyv szerzője számos vonatkozásban új filológiai tényekkel, adatokkal gazdagítja vagy pontosítja ismereteinket.

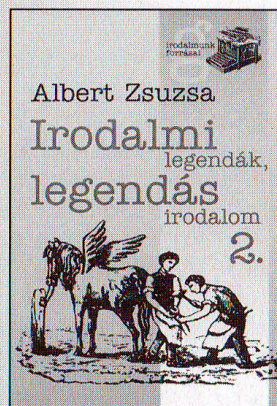
B/5 • kt • cf • 248 oldal • 1900 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

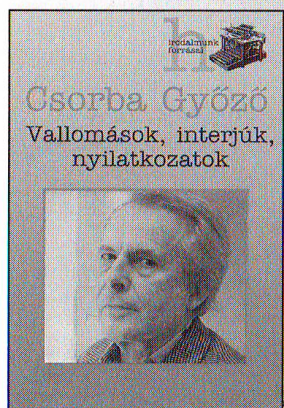
Albert Zsuzsa: Irodalmi legendák, legendás irodalom 2.

Párját ritkító tanúságtételek, gyakran tréfás, anekdotázó, ám minden esetben irodalmi, irodalomtörténeti értékű beszélgetések részesei lehetnek e könyv olvasói. Az újabb interjúk elvezetnek bennünket az élet és az irodalom összefüggéseinek rejtélyeihez, ismert írók, költők alakjának életszerű, eleven felidezéséhez.

A/5 • kt • cf • 238 oldal • 1490 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

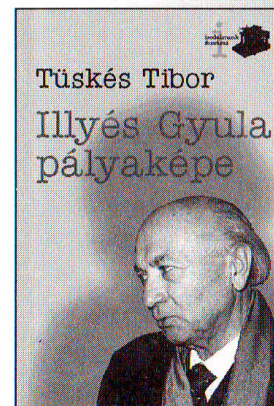

Csorba Győző: Vallomások, interjúk, nyilatkozatok

„Prózában igen sután emlékezem” – mondja magáról. Ennek ellenére meglepő, hogy viszonylag terjedelmes memoár műfajú szöveget vetett papírra, s ha valamelyik folyóirat szerkesztő-sége vallomást, személyes visszaemlékezést kért tőle, általában nem hátrította el a kérést. Gyűjteményünk válogatás, szemelvénygyűjtemény ebből az igen gazdag anyagból.

A/5 • kt • cf • 378 oldal • 1990 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

Tüskés Tibor: Illyés Gyula pályaképe

Száz esztendővel ezelőtt született Illyés Gyula, a 20. századi magyar irodalom kiemelkedő alakja. A Kiadó erre az alkalomra jelenteti meg a húsz éve kiadott monográfia második, bővített kiadását, amely részletesen megírt, ellenőrzött adatokon alapuló pályarajz. A kötet árnyaltan ábrázolja a költőnek a 20. századi európai és magyar szellemi irányzatokhoz fűződő kapcsolatait, hű képet ad irodalmi és mozgalmi kapcsolatainak történetéről.

A/5 • kt • cf • 328 oldal • 1890 Ft

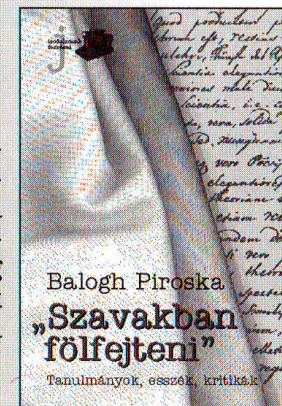
a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

Balogh Piroska: „Szavakban fölfejtteni”

Irodalmi tanulmányok, esszék, kritikák

Fiatal irodalomtörténész, az ELTE oktatója mutatkozik be ebben a kötetben. Az első rész tematikája Cholnoky Viktor és a Hét korszakától Kodolányi János és Várkonyi Nándor életművének bemutatásáig ível, a második részben pedig az éber szellemű kritikus reflexiói olvashatók Lator László, Rába György, Bertók László, Grendel Lajos és mások műveivel kapcsolatban.

A/5 • kt • cf • 176 oldal • 1500 Ft

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v z

A sorozat előkészületben lévő könyvei

- Albert Zsuzsa: Irodalmi legendák, legendás irodalom 3.
- Csorba Győző: Római napló 1948–1949 (Szerkesztette: Csuhai István)
- Rajnai László: Az összművészet kísérlete. Irodalmi tanulmányok, esszék, kritikák. (Szerkesztette és az utószót írta: Szirtes Gábor)
- Sorsunk brevárium (Válogatta és szerkesztette Tüskés Tibor)

A sorozat valamenyi kötete keménytáblás (kt), cérnafűzött (cf) kivitelenben készül! Keresse a könyvesboltokban, vagy megrendelhető közvetlenül a Kiadótól (7601 Pécs, Pf.: 270; T./F.: 72/ 213-379). Csomagküldő szolgálatunk a megrendeléstől számított 72 órán belül eljuttatja Önökhöz a kívánt könyve(ke)t!

Megjelenik a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány kiadásában,
a Pannonia Könyvek Szerkesztőségének gondozásában.

Felelős kiadó: a Kuratórium elnöke

Szerkesztette: Tüskés Tibor

A borítót – Martyn Ferenc: Hajó (1933–1935, Párizs) című,
a JPM tulajdonában lévő művének felhasználásával –

Bognár József tervezte.

A nyomdai előkészítést a Katona Press Bt. végezte.

Készült a Molnár Nyomdában Pécsen, 2002-ben.

Felelős vezető: Molnár Csaba

Terjedelem: 16 A/5 ív

ISSN 0237 4277

ISSN 1419 1199

ISBN 963 9079 87 1